

O'ZMU XABARLARI

ВЕСТНИК НУУЗ

АКТА NUUZ

**MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETI ILMIY JURNALI**

**JURNAL
1997 YILDAN
CHIQA
BOSHLAGAN**

**2023
1/3**

**Ijtimoiy-
gumanitar
fanlar turkumi**

Bosh muharrir:

I.U.MADJIDOV – t.f.d., professor.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Y.S.ERGASHOV – f-m.f.d., professor.

Tahrir hay'ati:

Sagdullayev A.S. – t.f.d., akademik.

Ashirov A.A. – t.f.d., prof.

Balliyeva R. – t.f.d., prof.

Malikov A.M. – t.f.d., prof.

Yusupova D.Y. – t.f.d., prof.

Murtazayeva R.H. – t.f.d., prof.

Mo'minov A.G. – s.f.d., prof.

Nishonova O.J. – f.f.d., prof.

Abdulayeva N.B. – f.f.d., prof.

Madayeva Sh.O. – f.f.d., prof.

Tuychiyev B.T. – f.f.d., prof.

Utamuradov A. – f.f.n., prof.

Muxammedova D.G. – psix.f.d., prof.

Boltaboyev H. – fil.f.d., prof.

Rahmonov N.A. – fil.f.d., prof.

Shirinova R.X. – fil.f.d., prof.

Siddiqova I.A. – fil.f.d., prof.

Sa'dullayeva N.A. – fil.f.d., dots.

Arustamyan Y.Y. – fil.f.d., dots.

Pardayev Z.A. – fil.f.f.d., PhD.

Mas'ul kotib: **Z.A.PARDAYEV**

TOШKEHT – 2023

МУНДАРИЖА

Тарих

Алиязарова Д. Политические преследования в системе печати и полиграфии: репрессированные представители сферы	4
Almanov K. XIX asr oxiri XX asr boshlarida Jizzax vohasi etnomadaniy muhitida turklar	8
Кобзева О., Вайсова Н. Новые перспективы сотрудничества республики Узбекистан и Турцией в сфере высшего образования	12
Kurbonov K. “Sart” kim?	15
Omonov I. O‘zbekistonda temir yo‘l transporti tizimining vujudga kelishi va rivojlanish bosqichlari (Rossiya imperiyasi davri misolida)	18
Orifjonova G. Mustaqillik yillarida O‘zbekiston muassasa muzeylarida innovatsion yechimlarning qo‘llanilish tarixi	21
Rashidov O. Turkistonda milliy ziyolilarning bolsheviklarga qarshi mafkuraviy kurashi	24
Ergasheva X. 1940-1946-yillarda Farg‘ona vodiysida neft sanoatining rivojlanishi	28
Фалсафа. Педагогика. Психология. Методика. Социология. Сиёсий фанлар. Исломшунослик	
Abdikadirova N. Yoshlarning bo‘sh vaqtini samarali tashkil etish bo‘yicha ilg‘or xorijiy davlatlar tajribasi	31
Abdinazarova N. Mehribonlik uyi tarbiyalanuvchilarida ijobiy xulq-atvor shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	35
Abdisoatov E. O‘zbekistonning global kiberxavfsizlik reytinglaridagi mavqeyini oshirishning ayrim jihatlariga oid	39
Abdullaev A. Psixologik madaniyat – pedagogik jamoadagi psixologik muhit shakllanishining omili sifatida	42
Abdullayev A. Fuqarolik jamiyatini shakllantirish davrida yoshlar huquqiy madaniyatini yuksaltirish muammolari	45
Akbarova L., Shanazarova N. Zamonaviy dunyoda raqamli iqtisodiyotni iqtisodiyotga ta‘sir va statistik tahlili	48
Alimardonov Z. Jamoat xavfsizligini ta‘minlash bo‘linmalari bo‘lajak ofitserlarida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishda psixologik madaniyatning ta‘siri	51
Alimov B. Al-Qarojyning arifmetika – algebrachilar maktabi	54
Allaberganova N. Tayyorlov guruh tarbiyalanuvchilarini savodxonlikka o‘rgatishda kompetensiyaviy yondashuv	57
Axmedov M-U. Darsdan tashqari mashg‘ulotlarda o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini shakllantirish muammolari	60
Batirov R. Chaqiriqqacha bo‘lgan yoshlarda harbiy-amaliy jismoniy tayyorgarlik konseptual xususiyatlari	64
Erimbetov B. Kurash sportida ilmiy-tadqiqotlarni rivojlantirish istiqbollari	67
Jumayeva S. Forming students’ creative competencies by using Kamoliddin Behzod’s miniatures in English lessons	69
Jo‘raqulov F. Jamiyat ijtimoiy-ma‘naviy muhitini o‘rganishning ma‘naviy-ma‘rifiy ahamiyati	73
Ibaydullayev T. Globallashtirish davrida yoshlar ma‘naviyatiga ta‘sir etadigan tahdidlarning falsafiy tahlili	76
Ibragimov A. Kursantlar jamoalarida harbiy qadriyatli munosabatlarni rivojlantirishda muloqot madaniyati muhim omil sifatida	79
Ismatova M. Kouching tushunchasi va uning mazmun-mohiyati	82
Karimov B. Integrativ uzviylik – bo‘lajak mutaxassislarni normativ-metrologik vakolatini shakllantirish omili	85
Kenjabayev K. Yoshlarda harbiy vatanpapvaplik tarbiyasini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari va mohiyati	87
Kozlova G. Kompetensiyaviy yondashuv asosida bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarida irodaviy sifatlarni rivojlantirish	91
Qurbonova B. Hamkorlik pedagogikasi asosida talabalarni ijtimoiy hayotga tayyorlashning innovatsion texnologiyalari va ularni takomillashtirish	94
Қодирова Н. Ўйлажак тарих фани ўқитувчиларини касбий тайёргарлигини такомиллаштириш омили сифатида	99
Qoraboyev N. Akademik Said Shermuhamedov hayoti va faoliyatini davrlashtirish masalasiga doir	103
Qorayev S. Talabalarda ekologik madaniyatni rivojlantirishning ilmiy va amaliy ahamiyati	106
Quchqorova N. Outsorsing – bo‘lajak tarbiyachilar uchun muhim tizim	110
Mavlonova N. Laboratoriya mashg‘ulotlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish	113
Maqsudov U. Gender yondashuv asosida talaba-yoshlarning tashabbuslarini rag‘batlantirishning pedagogik-psixologik omillari	116
Matyakubov K. Texnologiya ta‘limi jarayonida usul va metodlardan maqsadga muvofiq foydalanish tamoyillari	119
Maxmudov K. Sharof Rashidov hayot va faoliyati zamondoshlar talqinida	122
Marufov E. Talabalarining ingliz tilida fonetik kompetensiyasini rivojlantirishda shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim texnologiyalaridan foydalanish	125
Mirzavaliyev J. Meritokratiya tizimi siyosiy tadqiqot ob‘ekti sifatida	128
Nazarov Z. O‘qituvchilarda kreativ sifatlarni rivojlantirishning pedagogik tizimini takomillashtirish	132
Наркулова И. Профессиональная культура военнослужащего как социальный феномен	135
Niyozov M., Xudayberdiyev A. Elektron axborot-ta‘lim muxitida WEB texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati	138
Omonov B. Geosiyosiy bilimlar rivojida “Temur tuzuklari” asarining ahamiyati	142
Otaqulova D. Ta‘lim platformalaridan foydalanib “Tibbiyotda axborot texnologiyalari” fanidan viktorinalar o‘tkazishning amaliy samaradorligi	145
Po‘latxodjayeva S. Maxmud Asad Jo‘shon hayoti va uning “Tasavvuf va nafs tarbiyasi” asari undagi axloqiy va estetik qarashlar	149
Ravshanov L. Mudofaa vazirligi tizimidagi rahbar imijini rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik omillari	152
Razakov F. Umumta‘lim maktablarida o‘qitish sifatini oshirishda ijtimoiy psixologik muammolari mavjud bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlash	155
Sadikova U. Universitetda o‘qish motivatsiyasini o‘rganish usullari	158
Saydaliyeva J. Pakistan’s approaches to the situation in Afghanistan	161
Sobirova D. Tibbiyot xodimlari faoliyatida shaxslilik xususiyatlari namoyon etilishining psixologik asoslari	164
Tadjibaeva G. Parameters of modernization of formation of knowledge of children's physiology and hygiene of the future preschool teacher	167

Tashmetov T. Global o'zgarishlar davrida barkamol yoshlarni shakllantirishning shart-sharoitlari va g'oyaviy omillari	171
Tilayev E. Axborot texnologiyalarining globallashuvi sharoitida yoshlarda ozod shaxs ko'nikmalarini tarbiyalash	175
Turayeva N. Improving the efficiency of using media content technology in teaching foreign languages in higher military educational institutions	178
Turaxanov A. Oliy o'quv yurtlaridagi harbiy ta'lim fakulteti kursantlarida jismoniy-taktik ko'nikmalarni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari va nazariy-metodologik asoslari	181
Turgunbayev T. Harbiy ta'limda milliy identiklik tarbiyasi asosida talabalarda (kursantlarda) vatanparvarlikni rivojlantirish ta'lim texnologiyasi	184
Turgunova A. Zamonaviy gerontopedagogik yondashuvlar	187
Usmanov M. Mif va mifologiya amaliy hayot mahsuli sifatida	191
Utanova U. Ijtimoiy taraqqiyot va madaniy vorisiylik	194
Fayziev V., Qorayev S. Innovatsion ta'limi klasteri asosida talabalar ekologik madaniyatini rivojlantirish modeli	197
Xaydarova A. Virtual reallikka oid zamonaviy yondashuvlar tendensiyasi	201
Xolmatova Z. O'quv jarayonida foydalaniladigan pedagogik diagnostika funktsiyalari va tamoyillari	204
Xolmurodova L. Oliy ta'limda nooorganik kimyo fanini o'qitishda birikmalarning invariantli, subinvariantli va variativ komponentlarini xossa xususiyatlarini turli xil tamoyillarining nazariy tahlili	207
Xo'jamberdiyeva Sh. Maktabgacha yoshdagi bolalarni badiiy asarlar bilan tanishtirishning zaruriyati	210
Xujamov I., Odinaeva N. Demografik omillarning mamlakat hududlaridagi ta'lim xizmatlariga bo'lgan talabga ta'siri	213
Эгамберганов И., Абдулхаликова Н. Педагогические методики формирования инженерного мышления студентов педагогических вузов (на примере предмета физика)	217
Эрназарова Р. Стрессоген вазиятларда талабалар хулқ-атвори детерминантларининг намоён бўлиш хусусиятлари	220
Yuldashev F. Forobiyning musiqa nazariyasiga oid qarashlari	225
Filologiya	
Abdumuratova S. Tarjima nazariyasining boshqa fanlar bilan aloqasi	228
Abduraximova N. His-tuyg'u kategoriyasi tilshunoslikning o'rganish ob'ekti sifatida	231
Azamov O. Tilshunoslikda Zoonim komponentli frazeologik birliklarni ilk o'rganish tamoyillari va tahlil usullari	234
Begmatova R. Lingvistik kooperatsiya va xushmuomalalik hodisalarining nazariy tahlili	237
G'aybullayeva D. Frazeologiya: shakllanishi, rivojlanishi va kontseptsiyalari	240
Jurayeva G. Jadid ta'lim falsafasida til masalasi va uning siyosiy-strategik ahamiyati	244
Zufarov I. Teleboshlovchilarning lisoniy mas'uliyati	247
Yo'ldosheva M. Portretning tashqi qiyofasini tasvirlovchi lisoniy birliklarning tarjimada berilishi	250
Komilova G. Jek Keruakning asaridagi lingvopoetik vositalarning qo'llanilishi	254
Qayumova D. Uzun tumani o'zbek shevalarida oziq-ovqat nomlari	257
Qodirova Z. Reklama tilining lingvomadaniy va sotsiopragsmalolingvistik xususiyatlari	260
Qurbonov A. XX asr o'zbek adabiy manbashunosligi	262
Mavlyanova N. Dramatik bola-qahramon: estetik hodisalarining mavjudligi, o'zaro bog'liqligi va farqlanishi	265
Mamatkulova F., Ataniyazova D. Linguocultural peculiarity of english and uzbek paremiological units with food components	268
Murotov H. Reklama matnlarining lingvopragmatik funktsiyasi	271
Muhammadzokirova M., Dinaliyeva A. The problem of racism in "White teeth" by Zadie Smith	275
Ochilova M. Musiqa va raqs sohasida qo'llaniladigan terminlarning elektron axborot bazasini yaratish	279
Sobirova N. Xorazm vohasida baxshi ijrochiligi genezisi	282
Soliyeva M. The role of pragmatics in the field of linguistics	285
Turayeva M. Functional aspect of lexical interference	288
Tukhtayeva F. Theoretical and methodological foundations of imagology	291
Хатамова Д. Специфика развития современной литературоведческой терминосистемы	294
Erdanova S. Interpretation of the concepts of "Пул", "Деньги" and "Money" in the theory of the concept field	297
Eshkobilova F. O'zbek va ingliz bolalar folklorining lingvokulturologik xususiyatlarini qiyosiy – tipologik tahlili	300

Mamura YO'LDOSHEVA,
Toshkent davlat transport universiteti assistenti
E-mail:mbaxtiyarovna@gmail.com

ToshDO'TAU Phd, O'zbek-ingliz f. Yo'ldoshev U.R taqrizi ostida

PORTRETNING TASHQI QIYOFASINI TASVIRLOVCHI LISONIY BIRLIKLARNING TARJIMADA BERILISHI

Annotatsiya

Ushbu maqolamizda badiiy matnda portretning tashqi qiyofasini tasvirlovchi lisoniy birliklarni badiiy tarjimada qayta ifodalashning o'ziga xos muammolari mavjud bo'lib, bu kabi lisoniy vositalar lingvistik, lingvokulturologik, lingvokognitiv xususiyatlarni o'zida mujassam etishi o'rganiladi. Yurtimiz va xorijda badiiy adabiyotdagi qahramon portretini tasvirlovchi til birliklarini tarjima qilish masalalari borasidagi ilmiy izlanishlarning salmog'i ko'p emas. Bu esa tarjimaning mazkur masalalari bilan bog'liq muammolariga yechim topish bugungi kunning dolzarb masalalaridan ekanligini anglatadi.

Kalit so'zlar: leksik birliklar, lingvokulturologik, lisoniy vosita, tasvir, tashqi qiyofa, qayta ifodalash, frazeologik birlik, portret.

TRANSLATION OF LANGUAGE UNITS DESCRIBING THE APPEARANCE OF A PORTRAIT

Abstract

In this article, there are specific problems of re-expressing the linguistic units describing the appearance of the portrait in the artistic text in literary translation, and it is studied that such linguistic tools embody linguistic, linguocultural, and linguocognitive features. In our country and abroad, there is not a lot of scientific research on the issues of translation of language units describing the portrait of a hero in fiction. This means that finding a solution to the problems of translation related to these issues is one of the urgent issues of today.

Key words: lexical units, linguo-cultural, linguistic tool, image, appearance, re-expression, phraseological unit, portrait.

ПЕРЕВОД ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ, ОПИСЫВАЮЩИХ ВНЕШНИЙ ВИД ПОРТРЕТА

Аннотация

В данной статье рассматриваются специфические проблемы перефразирования языковых единиц, описывающих появление портрета в художественном тексте в художественном переводе, и исследуется, что такие языковые средства воплощают в себе языковые, лингвокультурологические и лингвокognitive признаки. В нашей стране и за рубежом не так много научных исследований по вопросам перевода языковых единиц, описывающих портрет героя в художественной литературе. Это означает, что поиск решения проблем перевода, связанных с этими вопросами, является одним из актуальных вопросов сегодняшнего дня.

Ключевые слова: лексические единицы, лингвокультурологический, языковой инструмент, образ, внешний вид, перефразирование, фразеологизм, портрет.

Kirish. Pedagogika fanlari doktori I.To'xtasnov o'zining "Tarjimon tayyorlashda kasbiy kompetentsiyalarni ekvivalentlik hodisasi asosida rivojlantirish" mavzusidagi doktorlik dissertatsiyasida tarjimada inson tashqi ko'rinishi va xarakterini tasvirlovchi gender belgisi va belgisiz qo'shma so'zlarning uslubiy xususiyatlari masalasiga ham to'xtalib o'tgan. Olim ingliz va o'zbek tillarida inson tashqi ko'rinishi va xarakterini ifodalovchi bir qancha qo'shma so'zlarni keltirib o'tadi va ularning ekvivalentlik darajasi borasida so'z yuritadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. I.To'xtasnov erkak kishining tashqi ko'rinishini ifodalovchi ingliz tilidagi qo'shma so'zlarga bald-coot, bald-faced, barrel-bellied, bullet-head, camel-back, face-fungus, grey-haired, lack-beard leksik birliklarini, o'zbek tilidagi qo'shma so'zlarga xushmo'ylov, oqsoqol, habashbashara, takasoqol, echkisoqol, yaltirbosh, navjuvon, tepakal, ulug'sifat, xomsemiz, shabko'r kabi so'zlarni keltirib o'tadi. Bundan tashqari tadqiqotda ayol kishini tashqi ko'rinishini ifodalovchi qo'shma so'zlar ham keltirilgan bo'lib, ularga ingliz tilida blue-stocking, damselfly, good-looker, large-eyed, white-haired, made-up, madonna-braided, pie-eyed kabilar, o'zbek tilida esa gulchehra, dilnavoz, parichehra, xushqomat, xushtabassum, xushxandon, sohibjamol, gulbadan, erkakshoda, sarvqomat, badchehra kabi so'zlarni kiritish mumkinligini e'tirof etadi. Shuningdek, mazkur izlanishda inson tashqi qiyofasini

ifodalovchi gender belgisiz, ya'ni ham erkak kishini, ham ayol kishining tashqi qiyofasini tasvirlovchi qo'shma so'zlarga ham to'xtalib o'tilgan bo'lib, ingliz tilidagi mazkur qo'shma so'zlarga baby-faced, boss-eyed, bow-legged, cheekbone, dry-eyed, fair-haired, full-faced, good-looking, half-caste, ill-favoured kabi leksik birliklarni, o'zbek tilida esa zag'chako'z, mo'rhamiyon, olako'z, badburush, xomsemiz, chillashir kabi so'zlarni misol qilib keltirgan. Bundan ko'rinib turibdiki, ingliz va o'zbek tillarida insonni tashqi ko'rinishini ifodalovchi lisoniy birliklarning o'zaro to'liq ekvivalent bo'lishi deyarli har doim ham uchrayvermaydi. Bu bevosita ingliz va o'zbek tillarining inson tashqi qiyofasini ifodalovchi leksik birliklarning lingvokulturologik va uslubiy jihatlariga bog'liq. Jumladan, ingliz tilida ayolning tashqi ko'rinishini ifodalovchi pie-eyed leksik birligi alkohol maxsulotidan mast holatda bo'lgan ayol kishini tasvirlash uchun ishlatiladi. Bu so'zni o'zbek va ingliz tillariga tarjima jarayonida qo'llashimiz mumkin emas. Chunki o'zbek ayollari orasida alkohol maxsulotini iste'mol qilish urfga kirmagan. Bu kabi madaniyat va xalqlarning turmush tarzi bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy holatlardagi farqlar bevosita inson qiyofasini tasvirlash uchun qo'llanadigan lisoniy vositalarga ham ta'sir qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Odatda badiiy adabiyotda inson tashqi qiyofasini tasvirlashda qahramonning tashqi ko'rinishi, yuzi, yuzidagi qoshi, ko'zi, burni, sochi, peshonasi,

jag'i, yanog'i, shuningdek uning kiygan kiyimi, yoshi kabilar tasvirlanadi. Quyida ingliz va o'zbek tillarida badiiy matnda insonning tashqi qiyofasini tasvirlovchi leksik birliklar birmabir havola etiladi:

1) Yuzni tasvirlovchi lisoniy birliklar:

Ingliz tilida – horried, frightened, straight, sallow, white, unruffled, peaceful, placed, purple, worried, lean, the dark, perfect, ruddy, open, plump, clawing, stony, lowly, ivory, pretty, perfect, round, smiling, red va shu kabilar;

O'zbek tilida – ko'rimsiz, sovuq, ifodasiz, sarg'aygan, sap-sariq, oppoq, sokin, qizarib bo'g'riqqan, tashvishli, ozg'in, qoramtir, guldek, sog'lom, to'lgan oydek, g'uborsiz, cho'ziq, qizil, o'lik, go'zal chehra, quyosh, keng, sarg'ish, nozik va shu kabilar.

2) Ko'zni tasvirlovchi birliklar:

Ingliz tilida – blue, magnificent, black, beautiful, angry, red, dark, fine, bright, cold, weak, young, watchful, sharp, large protruding, twinkling, dozing, good, haggard, ghostly, fish-like, uncomplaining, frenzied, alarmed va boshqalar;

O'zbek tilida – ko'k, jodu, qora, shaxlo, bejo, qontalash, chaqnoq, quralay, sovuq, hayratli, kirtaygan, o'tkir, katta, porlayotgan, mamnun, horg'in, toliqqan, baliq itoatkor, darg'azab, vahimali, beg'ubor, g'ayritabiyy, ma'nosiz, g'amgin va shu kabilar.

3) Qoshni tasvirlovchi birliklar:

Ingliz tilida – bushy, shaggy, thick, arched, left, delicate, sandy, pretty, straight, yellow, elevated, brown, gray, thin, false, scant, queer, curved, uplifted, prominent, expressive, light, eloquent, incredulous va shu kabilar.

O'zbek tilida – qalam qosh, qora, qoshi yoy, hilol, o'siq, siyrak, pahmoq, chimirilgan, egar qosh, tarang, kamon, qiyiq, qalin, egma, ingichka qosh, payvasta, quyuq, qunduz, tutash, terilgan qosh va boshqalar.

4) Sochni tasvirlovchi leksik birliklar:

Ingliz tilida – bristly, short-haired, long, brown, curly, pretty, fuzzy, blond, lanky, dark, uncommon long, unkempt hair, thick, straw-coloured, grizzly, sliver, golden, white, rough, uncombed, false va shu kabilar;

O'zbek tilida – kokil, soch, uzun, qo'ng'ir, jingalak, zulfi, gajak-gajak, gungurt, zulfi tol, toqimini o'pgan, to'zg'igan, qirq kokil, rangsiz, oq oralay boshlagan, kumush, oltin, oq, qovrigan, quyuq, pahmoq, tutamchoch, yasama va shu kabi leksik birliklar.

5) Teri rangini tasvirlovchi leksik birliklar:

Ingliz tilida – negro, weather-beaten, white, black, brown, green, sunburned, flushed, pale, purple, tanned, yellow, fair va boshqalar;

O'zbek tilida – to'q qora, uniqqan yuzli, oppoq, qoramtir, sog'lom, o'lik, qoraygan, qizargan, oqarib ketgan, qizarib bo'g'riqqan, sariq rangli kabi leksik birliklar.

6) Isnon gavdasini tasvirlovchi leksik birliklar:

Ingliz tilida – elegant, enormous, gigantic, elfin, upright, fat, heavy, too short, slim, tall, pump, hunched, beefy, brawny, muscular, obese, slender, coltish, angular, elephantine, portly, charming, delicate, bluff, heavily, feeble, solid, giant va boshqalar;

O'zbek tilida – kelishgan, bahaybat, ulkan, mitti, tik, semiz, gavdali, pakana, nozik, baland, dumaloq, qaddi bukilgan, yo'qon, baquvvat, alpqomat, biqqidek, latifqomat, novcha, beso'naqay, fildek bahaybat, barvasta, latofatli, ko'xlik, alifdek, nimjon, zim-zambil, devqomat, to'la va shu kabilar.

7) Soqolni tasvirlovchi leksik birliklar:

Ingliz tilida – straw-color, white, black, tawny, pointed, golden, bristly, curly, shaggy, scarce-bearded, grey, reddish, yellow, big, cut, as white as snow, blue, chinchilla, red, reddish, long, hungerly, soft, delicate, disheveled va boshqalar;

O'zbek tilida – sarg'ish, oq, qora, malla, cho'qqi, soqollari yulingan, echki soqol, oltinrang, malla, dag'al, jingalak, paxmoq, siyrak, tillatus, to'rvasoqol, sabza urgan, ketmon soqol, kalta, oppoq, ko'kamtir, moshkichiri va shu kabilar.

Yuqorida yuz tasvirini ifodalashda qo'llanadigan leksik birliklar ingliz va o'zbek badiiy matnlarida qo'llangan so'zlar o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bular mazkur tillardagi lingvistik xususiyatlardan tashqari, o'ziga xos lingvokulturologik va lingkognitiv xususiyatlarni o'zida mujassam etadi. Jumladan inson gavdasini ifodalashda qo'llanadigan “alpqomat” leksik birligi lingvokulturologik xususiyatga ega bo'lib, odatda kuchli, katta gavdaga ega bo'lgan, baquvvat insonlarga nisbatan ishlatiladi. Ushbu so'z O'zbek tilining izohli lug'atida quyidagi ma'nolarga ega: 1. Qadimgi turkiy xalqlarda ikki qo'shin o'rtasidagi jang boshlanishidan oldin yakka-yakka olishuvda ishtirok etuvchi jangchi; 2. O'zbek xalq dostonlarida g'ayritabiyy kuch-quvvati, mardligi, jasorati va shu kabilar bilan ajralib turadigan qahramon sifati. Xalq dostonlari xalq og'zaki ijodi hisoblanib, unda xalqning turmush tarzi, urf-odat va marosimlari, olamni milliy anglashi kabilar namoyon bo'ladi. “Alpqomat” so'zi kuchli, baquvvat, mard, jasoratli insonlarga nisbatan ishlatilganligi bois ingliz tiliga “heracle figure” tarzida tarjima qilinsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki, aynan “heracle figure” birligi o'zbek tilidagi “alpqomat” leksik birligiga mos.

Tahlil va natijalar. Quyida A.Qodiriyning “O'tkan kunlar” romanida asar qahramonlarining tashqi qiyofasining ingliz tilida qayta ifodalash jihatlari aniqlash maqsadida ushbu romanning o'zbek tarjimoni I.To'xtasinov hamda amerikalik tarjimon M.Riz tomonidan inglizcha tarjimalarini tahlilini amalga oshiramiz.

Mirzakarim ismlik qirq besh-elli yoshlar chamasida qora qosh, qora ko'z, ko'rkam yuz, yaxshig'ina kiyingan bir kishi bo'lib, Akram hoji elli besh yoshlar orasidag'i bir kekse edi.(13-bet)

Asarning bosh qahramonlaridan biri bo'lgan Mirzakarimboyning tashqi qiyofasining tasvirida qo'llangan lisoniy birliklar jumladan qirq besh-elli yoshlar, qora qosh, qora ko'z, ko'rkam yuz, yaxshig'ina kiyingan kabi sintaktik birliklardan iborat. Bular so'z birikmasi shaklida muallif tomonidan qo'llangan. Matnda elli besh yoshlar orasidag'i birikmasi orqali esa Akram xojining yoshi tasvirlangan.

Qirq besh yoshlar so'z birikmasi orqali qahramonning yoshi, qora ko'zi uning ko'z tusi, ko'rkam yuzli orqali yuzining tasviri, yaxshig'ina kiyingan birikmasi orqali esa tashki ko'rinishi tasvirlangan. Ushbu matn I.To'xtasinov hamda M.Riz tarjimalarida quyidagicha berilgan.

I.Тўхтасинов: A man named Mirzakarim was a black-browed, black eyed, handsome and well-dressed man about forty-five to fifty. Akramkhoji was a man of about fifty five years old.

М.Риз: Mirza Karim Qutidor appeared to be about forty-five years old, with

strong brows and dark eyes; he was well dressed and had a handsome face. Akram Hajji was roughly fifty-five years of age.

Yuqorida keltirilgan asiyat matnidagi lisoniy birliklarning tarjima saqlanishi borasida tahlillarga ko'ra, asar qahramonining tashqi qiyofasini ifodalovchi qirq besh-elli yoshlar, qora ko'z, ko'rkam yuz, yaxshig'ina kiyingan lisoniy birliklari tarjima variantlarida fikrimizcha, asiyatga monand tarzida tarjima qilingan. Ushbu qahramon qiyofasining ingliz tiliga tasvirini qayta ifodalashda I.To'xtasinov ham, M.Riz ham qahramonning qoshini ifodalovchi lisoniy birlik tarjimasida to'laqonlikni ifodalay olishmagan. Asiyatda qora qosh birikmasi orqali Mirzakarim qutidorning qoshlari qora ekanligi ifodalangan. Tarjimalarda esa ushbu birikma

I.To'xtasinovda black-browed (qoshi-ko'zi qora qush (albatros), M.Rizda esa strong brows (qalin qoshli) tarzida berilgan. Biroq, ushbu tarjima variantlarida tasviriylilik to'laligicha aks etmagan. Fikrimizcha, mazkur birikmani ingliz tiliga madaniy ekvivalentlik tarjima usulidan foydalangan holda "dark brow" tarzida o'g'irsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Ingliz tilida odatda qora qoshli insonni tasvirlashda "dark brow" birikmasi qo'llanadi. Chunki, ingliz tilidan qora ranli biror insonni organini ifodalashda ko'pinchi "dark" sifati qo'llanadi.

Og'ir tabi'atlik, ulug' g'avdalik, ko'rkam va oq yuzlik, kelishgan, qora ko'zlik, mutanosib qora qoshliq va endigina murti sabz urgan bir yigit. Bas, bu hujra bino va jihoz yog'idan, ham ega jihatidan diqqatni o'ziga jalb etarlik edi. Qandog'dir bir xayol ichida o'lturg'uchi bu yigit Toshkandning mashhur a'yonlaridan bo'lg'an Yusufbek hojining o'g'li — Otabek. (6-bet)

I.Tuxtasinov: While there were lightminded, tiresome, not serious people in those rooms, here was a smart man looking totally different: quiet, strong and tall in his stature, handsome with a white-skinned face, black eyes, going well with his black eyebrows, his first moustache just appearing on his face – a young, very handsome fellow was sitting there. So, this room caught attention with its atmosphere and with hosewares. This young man who sat thinking about something – was Otabek, a son of Yusufbek Khoji, a famous aristocrat in Tashkent

M.Риз: He was a young man of thoughtful mien whose downy mustache had just recently emerged. An imposing build lent him gravitas, and he had a light-skinned, handsome face with dark brows and pensive eyes that seemed perpetually lost in thought.

O'tkan kunlar asarining asosiy qahramonlaridan bo'lgan Otabekning tashqi qiyofasini ifodalab berishda qo'llanilgan lisoniy birliklar Og'ir tabi'atlik, ulug' g'avdalik, ko'rkam va oq yuzlik, kelishgan, qora ko'zlik, mutanosib qora qoshliq va endigina murti sabz urgan kabi sintaktik birliklardan foydalanilgan.

Ushbu lisoniy birliklar so'z birikmasi va frazeologik birlik shaklida yozuvchi tomonidan qo'llanilgan. Parchada og'ir tabi'atligi uning ichki qiyofasini, ulug' g'avdalik orqali uning uning tashqi gavdasi ya'ni umumiy tashqi ko'rinishi, ko'rkam va oq yuzligi uning yuz tuzilishi va uning rangini, kelishgan, qora ko'zlik birikmasi orqali uning ko'zlarini qanchalik chiroyliligi va rangini, mutanosib qora qoshliq birikmasi orqali esa qahramonning qoshlari ko'zlariga mos ravishda chiroyli va qora rangda ekanligi va endigina murti sabz urgan frazeologik birlik orqali Otabekni yosh navqiron ekanligi ifodalanmoqda.

Tarjimalarda og'ir tabiatlik so'z birikmasi I. To'xtasinovda quiet (kam gap), M.Rizda esa thoughtful men (o'ychan odam) tarzida berilgan. Ushbu tarjima variantlari leksin jihatdan asliyat matniga to'liq mos tushmagan. Sintaktik jihatdan esa To'xtasinov tarjimasida asliyat matndagi so'z birikmasi "quite" shaklida berilgan bo'lib, sintaktik jihatdan tarjima variantida sodda so'z xisoblanadi. Lekin ma'no jihatdan asliyat matn mazmunini ochib bera olgan, M.Rizda esa "thoughtful men" shaklida so'z birikmasini hosil qilgan lekin ma'no jihatdan to'liq ochib berilmagan. Asliyatda og'ir tabi'atlik bitishuv yo'li bilan yasalgan so'z birikmasi hisoblanadi va leksik-semantik jihatdan esa Otabekning og'ir vazmin ekanligi, ya'ni qahramonning yaxshilab mulohaza qilib keyin gapiradigan insonligini ifodalab bermoqda. M.Riz bergan "thoughtful men" birikmasi esa odatda ber necha daqiqa davomida o'ylanib turgan, o'ychan odamni bildirib insonni tashqi

ko'rinishini ham ifodalash mumkin. Ushbu tarjima variantida asliyatda asah qahramonining ichki dunyosi ifodalansa, tarjimada uning tashqi qiyofasi ifodalangandek tuyuladi.

Ulug' g'avdalik so'z birikmasi esa I. To'xtasinov tarjimasida "strong and tall in his stature" so'z birikmasi shaklida, M. Rizda esa "An imposing build lent him gravitas" deb tarjima qilingan. Ikki tarjima variant ham asliyat ma'zmunini to'liq ochib bermagan. Asliyat matnini tarjima variant well-built shaklida berilganida maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Ko'rkam va oq yuzlik birikmasi I. To'xtasinov tarjimasida "handsome with a white-skinned face (oq yuzga ega ko'rkam), M.Rizda esa "a light-skinned, handsome face (oq, ko'rkam yuzli)" shaklida tarjima qilingan. Tarjima variantlaridan I. To'xtasinovning tarjimasida ma'no jihatdan asliyat matnidagi so'z ma'nosini ochib bergan bo'lsada lekin shakl jihatdan so'zlar noto'g'ri joylashtirilgan. Aslida "handsome and white-skinned face" shaklida berilganida sintaktik tartib nuqtai nazardan asliyatga muvofiq bo'lar edi. M.Riz tarjimasida esa asliyat matniga ma'no jihatidan to'liq mos kelmaydi. Ingliz tilida yuzning rangini ifodalash uchun "light" sifati qo'llanilmaydi.

Kelishgan, qora ko'zlik so'z birikmasi I. To'xtasinovning tarjima variantida "black eyes (qora ko'zlar)" ko'rinishida M.Riz "pensive eyes that seemed perpetually lost in thought (doimo o'yga cho'mgandek tuyuladigan o'ychan ko'zlar)" tarzida tarjima qilingan. Yozuvchi "kelishgan, qora ko'zlar" so'z birikmasi orqali Otabekning ko'zlarini chiroyli va qop-qora bo'lganligini ifodalagan. Lekin tarjima variantlaridan I. To'xtasinovning tarjimasida faqat qora ko'zlar deb tarjima qilingan. Biroq ushbu birikmasi "dark eyes" deb tarjima qilinsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Kelishgan so'zi I.To'xtasinov tarjimasida aks etmagan. M.Rizning tarjimasida esa Otabekning ko'zining umumiy tashqi ko'rinishini emas balki uning o'ychan deb tarjima qilgan holda yaxshiyat matndagi ma'nosida umuman yiroqlashib ketgan. Aslida bu birikma "glaring and dark-eyed" shaklida tarjima qilinsa asliyat matniga ham sintaktik, ham leksin jihatdan mos keladi.

Mutanosib qora qoshliq so'z birikmasi I. To'xtasinov tarjimasida "going well with his black eyebrows" tarzida tarjima qilgan. Aslida "to go well with" frazeologik birlik bo'lib, biror ishni yaxshi davom etishi, muvaffaqiyatga erishish ma'nolarini bildiradi. Shuning uchun I. To'xtasinovning tarjima variant asliyatga mos deb, xisoblay olmaymiz. M.Riz tarjima variantida esa bu birikma tushurib qoldirilgan.

Aslida mutanosib qora qoshliq so'z birikmasi o'zidan oldin kelgan kelishgan "qora ko'zlik" so'z birikmasiga uzviy bog'liq bo'lib, muallif bu jumla orqali qahramonning qora qoshlari uning qora ko'zlariga mos ravishda ekanligini ifodalab bermoqda. Mutanosib qora qoshliq so'z birikmasi ingliz tiliga "dark eyebrow correspond to dark eyes" deb tarjima qilinganida maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Хулоса ва таклифлар. A.Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanidagi ayrim qahramonlarning tashqi qiyofasini tasvirlovchi lisoniy birliklarni I.To'xtasinov, shuningdek, Mark Riz tomonidan amalga oshirilgan tarjimalarning tahlili shuni ko'rsatdiki, aksariyat tarjima variantlarida asliyatga yaqinlashish holati kuzatilgan bo'lsa, yana bir necha jihatlarida asliyatdagi tasvir tarjima tiliga olib o'tilmagan. Bu bevosita ingliz va o'zbek tillaridagi olamni milliy anglashdagi qarashlar borasidagi farqlarning mavjudligidadir. Bundan tashqari odatda asar qahramonini tasvirlashda qo'llanadigan tasviri so'zlar ham ingliz va o'zbek tillarida o'ziga xos farqli xususiyatlarga ega.

ADABIYOTLAR

1. Tuxtasinov I.M. Tarjimon tayyorlashda kasbiy kompetentsiyalarni ekvivalentlik hodisasi asosida rivojlantirish. Ped. fan. doktori dissertatsiya. – Toshkent, 2018. – B.91-94,226 b
2. O'zTIL. – B. 75.
3. Umarbek F. O'zbek va uyg'ur tillaridagi o'tkan zamon fe'llarining badiiy nuqtda ifodalanishi (Tarjima asarlari misolida). fil.fan.nom. disserattsiyasi. –T:1998. –144 b.
4. Shirinova R. Diniy realiyalarni badiiy tarjimada qayta yaratishning ayrim tamoyillari (Frantsuz adabiyotining o'zbek tiliga tarjimalari misolida).fil.fan.nom. disserattsiyasi. –T:2002. –136 b; Olam milliy manzarasini badiiy tarjimada qayta yaratilishi. Fil. fan. dok. Dissertatsiyasi. –T: 2017. –246 b.
5. Mamatqosimova V. 20-30 - yillar o'zbek marifatparlik adabiyotida badiiy tarjimaning o'rni (frantsuz adabiyotidan qilingan tarjimalar misolida). fil.fan.nom. disserattsiyasi. –T:2010. –145 b.
6. Sidiqov Q. "Qutadg'u bilik" to'rtliklarining inglizcha badiiy tarjima xususiyatlari. – fil.fan.nom. disserattsiyasi. –T:2010. – 151 b
7. Dosbayeva N. Bevosita tarjimada badiiy uslubni qayta tiklash (Amerika hikoyalari tarjimasi misolida). fil.fan.nom. disserattsiyasi. –T:2011. –148 b. 8.To'xtaxo'jayeva N. Badiiy tarjimada lingvokul'turemalarning ifodalanishi (ingliz va o'zbek tillari misolida). fil.fan.nom. disserattsiyasi. –T.:2017. –141 b.
8. Yo'ldoshev U. Hajviy matnlar tarjimasining lingvostilistik va lingvokul'turologik xususiyatlari (ingliz tiliga tarjima qilingan o'zbek xalq latifalari). fil.fan.nom. disserattsiyasi. –T.:2017. –157 b.
9. Salimova D. She'riy tarjimada badiiy niyat vapoetik maxoratning qayta ifodalanishi. fil.fan.nom. disserattsiyasi. –T.:2018. –156 b.
10. Otajonova D. Inglizcha badiiy matnlarning rus va o'zbek tillaridagi tarjimalarini ortologik tadqiqi. fil.fan.nom. disserattsiyasi. –T.:2019. –140 b.
11. Makarova L. Kommunikativno-pragmaticheskyye aspekty xudojestvennogo perevoda. Avtoref. dis. ... dok. filol. nauk. – M:2005. –44 s.